

HERMENÖTİK, TİPOLOJİ VE HÜKÜM

İzzet Erş

Bir kutsal metni anlamlandırabilmenin yolu, yine ve ancak kendi içinde işaret ettiği anlayış yönteminde saklıdır. Örneğin Tora'daki kronolojik anlatımın ardında, *okuyan*, kendine ait olanı bulup çıkarmalıdır. Kitaba *inanın* (mümin) ile onda kendini *arayan* (talip) için ayırım bu noktada tezahür eder. Bu mânâ itibarıyla Tora hermenötik (tevil), İncil tipolojik (tevhîd) ve Kur'an hükmi (hikmet) kitaplarıdır.

Tora'nın anlatımında muntazamlık vardır. Kronolojik bütünlük okuyucuya kendini rahat hissettirir. İçinde anlam kargaşası veya karanlıkta kalan pek az ifade bulunur. Onun kozmolojisinde kâinatın yaratılışından itibaren her şey sıralıdır ve belirli bir hiyerarşi ile tahakkuk eder. Bu sıralı, hiyerarşik bütünsellik bilimsel tutuma, toplum kurmaya, adalet mekanizması oluşturmaya, ekonomiye, sosyolojiye vb. olgulara izin verir. Tora yapısal olarak tanrısal buyruklardan ve bu buyruklara riayet etmenin gereklerinden söz eder. Bu buyruklar kitabın geneline ait bütünselliği taşıdığından okuyucu doğru ile yanlış ayırt etmede zorlanmaz. Tora'nın literal, harfi okunuşu müminin kalbinde pekinlik yaratır. Yine de okuyan onda kendini göremez. Kendi yaşamı için dersler çıkarır, ancak onda kendini bulamaz.

Yahudi ezoterizmi Tora'ya mistik bir nazarla yaklaşır. Ondaki düz ve pekin ifadeleri daha üst bir manaya taşıyarak belirli olan kronolojiyi yıkar ve anakroni içerisinde onu yaşadığı güne, okuyanın kendi gerçekliğine taşır. Bu hermenötik bir eylemdir. Artık Âdem'in günahı, Nuh'un gemisi, İbrahim'in oğul kurbanı, Yusuf'un köleliği, Musa'nın seyahati vb. tarihsel bir olguyu değil, ama insanın şuuruna ait bir manayı dile getirir. Bu mana ile de Tora'nın bir tarih kitabı olmadığı, ama her okuyanın içinde kendini bulacağı gizemli bir kitap olduğu sonucuna ulaşılır.

İncil'de İsa'nın ortaya koyduğu anlatım bu yorumsallık temelinde yükselir. İsa, Tora'yı yorumlar ve ondaki tüm hakikatleri kendi varoluşsallığında temellendirir. Öyle ki, giderek artık kitap ondan önce yazılmış ve İsa'nın içinde kendini bulduğu bir anlatım dizisi olmayı yitirir. Sanki Tora İsa için yazılmıştır. Hatta daha da ileri bir ifadeyle sanki o bizzat İsa tarafından yazılmış gibidir.

İncil terminolojisinde İsa *ruhtur*. Tora'da geçen her kelimenin kendisine işaret ettiğini söyleyen ifadeleri narsistik bir egonun ifadeleri değildir. İncil'in İsa'sı saf ruhtur, lekesiz insandır. Ve ortaya koyduğu farkındalık ile o, Tora'nın insana işaret ettiğini ve onun kâmil bir şuur tarafından dile getirildiğini söyler. Bununla da o, Tora'nın sibernetik olarak yazıldığını, gerçek manasının önceden kaleme alınmadığını, ama hakikatin tahakkuku ile aydınlanmış insanın ruhunda tecelli ettiğini ortaya koyar. Böylece İsa'nın söylemi Tora'yı hermenötik anlayışın ötesine taşıyarak tipolojinin zeminini oluşturur.

Tipoloji, anlam bütünlüğü taşıyan bir metin içinde –ki bu teolojik açıdan ancak kutsal metinlere uygun düşen bir yakıştırma, tüm olgu ve karakterlerin öykünün kahramanını göstermesi, onu *tiplemesi* anlamına gelir. İsa, basitçe Tora'nın hikmetli öykülerini

yorumlayarak kendini onun anlatımlarında bulmamıştır. Kitabın her sözünün kendisine işaret ettiğini ortaya koymuştur. Öyle ki, giderek Tora'daki tüm ifadeler bir baba ile oğul arasındaki sevgi öyküsünden başka bir şeyi anlatmaz olur. Baba bulutsa oğul yağmur olur; baba acıysa oğul merhem olur; baba kızarsa oğul affeder, baba saklanırsa oğul buldurur, baba gizlerse oğul bilgi olur. Nihayetinde ise İsa, baba ile bir olduğunu da ifade eder. Böylece *Mesih* temelli tipolojik göstergebilim doğar.

Mesihî şuurla bakıldığında Musa, İsa'nın bir sûretidir. İsrailoğulları'nın on iki sıptı İsa'nın niteliklerini taşır ve bu nitelikler 12 havaride belirginleşir. Yürünen çöl, İsa'nın kendi iç yolculuğudur; kavme geceleri ışık tutan onun nûrudur, gökten inen mann, elde taşınan kutsal sandık, kurulan çadır, inşa edilen mâbet, Âdem'in meyli, Havva'nın gizemi, cennetteki yılan, Yusuf'u günahtan sakındıran, Yakub'un gözlerini açan, İbrahim'in kurban ettiği oğul, melekûtun kralı, Harun'un bulunduğu mevki, kâhinlerin başı, kralların tacı, Kerubilerin yücesi, Mikâil'in tecessümü vb. hepsi İsa'dır; yani o seçilmiş olan Mesih'tir, Tanrı'nın sûretindeki insandır, lekesiz ruhtur.

Hristiyan doktrini günah ile gelen azaptan kurtuluş için Mesih İsa'ya imanı esas alır. Bundaki gayret insanı ancak mesihî şuurun kurtaracağı düşüncesinden ileri gelir. Oysaki İsa'yı Âdemî günahın boyunduruğundan kurtaran kendini feda etmesi olmuştur. Bu fedai can ile ifna olmuş, hayatın beşerî zevklerinden feragat ile ilâhi olanın hükmü altına girmeyi dilemiş ve teslimiyeti ile de beşeriyeti ebediyetle takas etmiştir. Mesih olduğu için kurtulmuş değil ama kurtuluşu aradığı için kendi mesihi olmuştur. Ancak İsevi kurtuluş, İsa'nın karakterinden tecelli olmuş ve onun yolunu izleyenler için bir kurtuluş ümidi hazırlamıştır. İsa'nın kendi öyküsünde ona kendi ulûhiyetinden takdir edilen hüküm, ancak hükümlerden bir hükümdür. Eğer öyle olmasaydı evliyaullahın tamamının katledilmesi gerekecekti.

Muhammed ile gelen ayırım bu cihettendir. Kur'an ile ortaya koyulan ifadeler ancak Allah'ın hüküm ve hikmet sahibi olduğu yönündedir. Kur'anî anlatım nezdinde bu niteleme defalarca tekrarlanır. Nihayetinde Allah, Kur'an'ı şöyle tanımlar: *"Biz onu bir hüküm kitabı olarak indirdik."*¹

Kur'an'ın anlatımı, Tora'nın ortaya koyduğu kronolojiden bütünüyle ayrıdır. Kur'an, onun anlam dünyasına (âlemlerine) dâhil olamayanlar için anakronik bir yapıdadır. Ayetler arasındaki sıralamaları bir nedenselliğe dayanmayan, akışı tamamen kopuk, öykülendirmeleri yarım ve birbiriyle ilgisizdir. Anlatımlar sürekli tanımsız tekrarlarla doludur ve çoğu zaman anlatım fonetikteki şiirselliğe feda edilmiş gibidir. Birbirlerini tanımayan bir grup yazarın kimi zaman öfkeli, kimi zaman merhametli olduğu bir tartışma ortamı gibidir. Sanki farklı değer yargıları bulunan bu yazarlar, en büyük önemin kendisinde olduğu düşüncesiyle aynı anda konuşurlar. Sözler, sesler, haller, anlam, önem, içerik, niyet birbirine geçmiş gibidir. Kendisini apaçık bir kitap olarak tanıtsa da, bu yapısı nedeniyle Kur'an belki de insanlık tarihinin okunması en zor kitabıdır.

¹ Kur'an-ı Kerim, *Ra'd Sûresi* 13/37 "Ve kezâlike enzelnâhu hukmen arabiyyâ, ve le initteba'te ehvâehum ba'de mâ câeke minel ilmi mâ leke minallâhi min veliyyin ve lâ vâk."

Kur'an'ı anlamlı kılan yegâne durum *ihlâs* ile ona dahil olmaktır. Samimi olan samimiyetin her veçhiyle ona dâhil olur. İlk bakışta kaotik görünen ifadeler, okuyanın kendi kavrayışına, deneyimine, ruhsallığına göre şekil alır. Okuyanın anlam dünyası, hâli, kavrayışı değişikçe aynı ayetin okuyana verdiği mesaj da değişmektedir. Bu durum, anlayışı geliştirmekte olan ve onun kaotik yapısı içinde kendine yer bulan okuyucu için heyecan vericidir. Ancak yine de onu bu kadar eşsiz yapan bu değildir.

Kur'an bir titreşim (rezonans) kitabıdır. Ondaki frekanslar ancak kalbin onu kabul edişine göre alıcı duruma geçer. Diğer bir ifadeyle Kur'an okura daima bulunduğu hâli geri yansıtır. Okur, onda kendi hâli dışında bir sonuca ulaşamaz. Münkir inkârı, câhil cehaleti, âlim ilmi, muvahhit tevhidî, salih sulhu, mümin imanı, hain ihaneti, şâfi şefaati, hakîm hikmeti bulacaktır. Her insan bulunduğu hâl üzere samimidir. Samimi oluşu onun riyasızlığından gelir. Samimi olarak cahil, samimi olarak katil, samimi olarak zâlim de olmak tabiidir. Her insan içinde bulunduğu hâl üzere yaşar ve bu hâl ile de hükmeder ve hükmettiği ile de kendini, kendi hükmü altına alır. Velhâsıl Kur'an okumak insanın kendini okuması olduğundan ve nefsi ile kendini hüküm altına aldığından ona "*hüküm kitabı*" denilmiştir. Bu hüküm ile hâl-i nübüvete dâhil olunur.

Kur'an-ı Kerîm bu anlamıyla Mescid-i Nebeviye'dir. Onda her peygamberin yürüdüğü yol ve ulaştığı hakikat mevcuttur. Her nebinin kendi sesi, kendi zevki olduğundan, okuyan ancak kendi kalbinin meylettiği nebinin feyz ve zevkiyle ona dâhil olur. En nihayetinde Kur'an, Muhammed olduğundan, ona dâhil olmak, Muhammed'e murâbit olmak demektir. Hâl-i Muhammed'e bağlanmak da her an hükme razı olmaktır.

